

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

**ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB SE ZRAKOVÝM
POSTIŽENÍM V HISTORICKÉM KONTEXTU**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Monika Mužáková Ph. D

Autor bakalářské práce: Veronika Havelková

Studijní obor: Speciální pedagogika

Forma studia: kombinovaná

Bakalářská práce dokončena: červen, 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a veškeré prameny, ze kterých jsem čerpala, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Příbrami, 19. Června 2012

Veronika Havelková

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Monice Mužákové, Ph. D za odborné vedení, rady a konzultace při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svým rodičům a manželovi za podporu během celého mého studia.

Mé velké díky patří Mgr. Elišce Hluší, za její vstřícnost a obětavost s jakou mi poskytla důležité informace.

Obsah

1 ÚVOD.....	7
1.1 Historie osob s postižením ve společnosti	7
1.2 Vliv historických událostí na život slepců	7
1.3 Znalosti o příčinách zrakových vad v průběhu historie	9
1.4 Léčba zrakových vad	9
1.5 Institucionální zajištění léčby očních chorob v Českých zemích.....	10
1.6 Vybrané významné osobnosti české oftalmologie.....	11
1.7 Otázka počtu slepců	12
1.8 Vzdělávání slepců	13
2 VZDĚLÁVACÍ A ZAOPATŘOVACÍ ÚSTAVY A SPOLKY	14
2.1 Spolek k vychovávání, zaměstnávání a zaopatření slepců v Čechách	16
2.1.1 Historie ústavu	16
2.1.2 Činnost ústavu z pohledu pracovního uplatnění	18
2.2 Svépomocné slepecké spolky a hnutí.....	20
2.2.1 Podpůrný spolek samostatných slepců v ČSR	20
2.2.2 Československá ústřední péče o slepé	22
2.2.3 Svaz slepeckých spolků	23
3 VÁLEČNÍ SLEPCI V KONTEXTU PRACOVNÍHO UPLATNĚNÍ.....	24
3.1 Družina osleplých vojáků Československé republiky	26
3.2 Domov osleplých vojáků československých	27
3.3 Spolek válečných slepců československých	27
4 SLEPECKÁ POVOLÁNÍ.....	28
4.1 Kartáčnictví.....	28
4.2 Košíkářství	30
4.3 Ladění klavírů (pian).....	32
4.4 Hra na hudební nástroj	33
4.5 Tabákové prodejny.....	34
4.6 Masér	34
4.7 Zaměstnání v továrnách	35
5 NEVIDOMÍ A ZAMĚSTNÁNÍ V LETECH 1948 - 1989	36
6 REZIMÉ.....	39
7 ZÁVĚR	40
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	42
9 SEZNAM POUŽITÝCH ODKAZŮ.....	45
10 SEZNAM PŘÍLOH.....	46

ABSTRAKT

Ve své práci se zaměřím na zhodnocení informací o zaměstnávání osob se zrakovým postižením v období 19. – 20. Století, a to především prostřednictvím činností slepeckých spolků a ústavů tehdejší doby. Dále bych se zmínila o historickém vývoji doby 19. – 20. století, a to z důvodu pochopení životní situace nevidomých a pochopení důvodů vzniku slepeckých spolků, které se zaměřovaly na pracovní uplatnění osob se zrakovým postižením. Dále hodnotím tradiční řemesla, která byla pro osoby se zrakovým postižením typická.

ABSTRACT

In my bachelor thesis I will concentrate on the evaluation of information on employment of people with the visual impairments in the 19th - 20 century, especially through the activities associations for the blind and institutes of the time. I also mentioned the historical evolution years of the 19th - 20 century, because of the blind understand the life situation and understand the reasons for the formation of blind associations, which concentrate on job placement of person with visual disabilities. Next I rate the traditional crafts, that were typical for people the with visual impairments.

Maje opět plány do budoucnosti, jest i ve tmě šťasten, spokojen s přirozeným osudem, se kterýmž čestně zápasí.

(Bohuslav, F.: Literární náhražka, vlastním nákladem Františka Bohuslava, Praha, 1917, s. 16)

1 ÚVOD

1.1 Historie osob s postižením ve společnosti

„Zdravotní omezení provázejí lidstvo od samého začátku, existují a existovat patrně budou“ (Titzl, 2009, s. 9). „V každé historické době a v každém lidském společenství nacházíme stopy přítomnosti handicapovaných osob – lidí, kteří se s postižením buď narodili, nebo k němu přišli např. následkem vážného úrazu či onemocnění apod.“ (Slowík, 2007, s. 11, 12). Prouzová – Květoňová (2011, s. 5) uvádí v souvislosti se zdravotním postižením termín „jinakost“. Je jím vždy myšlena ona velmi široká skupina znevýhodněných lidí“..... „S jinakostí se lidstvo snaží nejrůznějším způsobem a nejrůznějšími formami vypořádat. Pokouší se ji zapudit, idealizovat, zneužít, zastrašovat, eliminovat, glorifikovat, absorbovat“ (Prouzová – Květoňová, 2011, tamtéž). Ve starší literatuře (Sovák, 1986, Kurz, 1985) se setkáváme s různou historickou periodizací přístupu k osobám s postižením, dnes je již ale toto historické rozdělení v mnohém překonáno. Celkově ovšem můžeme říci, že v každé historické době a celkovém smýšlení většinové společnosti, se setkáváme s různými druhy pomoci a podpory jedinců s postižením (Slowík, 2007).

Jednu z možností, jak může společnost pochopit a proniknout do světa osob s postižením, vysvětluje Prouzová – Květoňová: „Prvním předpokladem pro odstranění negativních prvků jinakosti je poznání. Poznat „jiné“ znamená pokusit se pochopit, čím pro mě může být přínosné a co já naopak mohu tomu jinému dát“ (Prouzová – Květoňová, 2011, s. 5).

1.2 Vliv historických událostí na život slepců

Tak, jako každého člověka ovlivňují historické události, mají tyto události vliv i na osoby s postižením. Období 19. a 20. století bylo bohaté na politické a válečné konflikty.

Pod nadvládou Rakouska – Uherska (Habsburské monarchie) je v Českých zemích upřednostňován německý jazyk. Snahou bylo posílit jednotu říše a

proměnit ji v jednotný celek (Harna, 1998). Nevidomí, pro které nebylo jednoduché vzdělávat se v jazyce mateřském, byl o to větší problém dostávat vzdělání v jazyce německém.

S vypuknutím 1. světové války přišly problémy především ekonomické a hospodářské. Nedostatek surovin pro řemeslnou výrobu a dále nedostatek potravin způsobil zhoršení sociální i pracovní situace slepců. Kvůli válce nebyl možný dovoz materiálu a také zemědělství, vzhledem k odlivu boje schopných mužů na frontu, nebylo tak výnosné. Světová válka ovlivnila i fungování ne jednoho ústavu, „neboť jeho život tak ochromila, že se octl na pokraji záhuby“ (*100 roků Klárova ústavu slepců v Praze*, 1932, s. 16). Důvodem bylo především to, že všechny možné finanční prostředky šly v první řadě na podporu státu v době války a ústavy tak zažívaly velký odliv potřebných finančních prostředků nejen od státu, ale také od donátorů (Archiv hl. města Prahy).

Válka měla ovšem další negativní dopad, a sice zvýšení počtu slepců, tentokrát válečných (podrobněji kap. 3). Po skončení války a vzniku samostatné Československé republiky přichází nejprve doba euforie, ale brzy jí střídá pocit bezmoci. V zemi byla vysoká nezaměstnanost a vzrostl počet slepých žebráků.

Vznik Československé republiky a rozpad Rakousko- Uherska v roce 1918 má za následek také zhroucení německého vlivu a z ústavů (Klárův ústav slepců, Hradčanský ústav) odchází většinové německé vedení. To způsobuje i odliv finančních prostředků od německých přispěvatelů, kteří ztráceli důvěru v nové vedení ústavů (Archiv hl. m. Prahy).

Období mezi válkami a hospodářská krize má opět za následek nedostatek surovin a menší finanční podporu ústavů od veřejnosti. V období druhé světové války byly některé ústavy uzavírány, jiné se snažili i v tak těžkých dobách co nejvíce podporovat nevidomé. Slepci židovského původu byli kvůli nátlaku nacistického Německa z ústavů vyloučeni. Po druhé světové válce a nástupu komunistické strany k moci je většina ústavů diferencována a zestátněna. Vznikají tak zcela odlišné principy vzdělávání.

- I. Stupeň (základní vzdělání) - tím se stává Hradčanský ústav pro slepé a Moravsko-slezský ústav v Brně školou,
- II. Stupeň - Deylův ústav, který se mění na výlučně hudební školu,
- Klárův ústav je školou řemeslnou (učňovskou).

Spolky jsou donuceny sloučit se ve sdružení Ústřední jednota invalidů (podrobněji kap. 5).

1.3 Znalosti o příčinách zrakových vad v průběhu historie

Zrakové vady nás doprovází od počátku věků. Etiologie jejich vzniku se však od těch dob velmi změnila. „Běžná onemocnění vymizela a objevila se onemocnění nová“ (Kuchyňka, 2007, předmluva). Jak píše Hamadová (2007, s. 25) „Spektrum těžkých zrakových vad u dětí i dospělých se změnilo. Infekční choroby ustupují vrozeným a dědičným vadám.“ V dobách dřívějších byly „příčiny oslepnutí následující-zánět očí novorozeneckých, šedý zákal, zelený zákal, záněty a degenerace sítnice, záněty rohovky, oční katar, trachom, špatný vývoj očí, záškrt, neštovice a také zranění- přestřelení očního nervu, vystřelení očí výbuchem patrony, výbuchem hašeného vápna, popálení očí kyselinou, vypíchnutím, vyražením očí pádem“ (Michal, 1925, s. 20).

Michal (1925, s. 14) také uvádí, že z celkového počtu přibližně 3100 slepců, (statistický údaj z roku 1907) „243 narodilo se slepých, 191 jich ztratilo zrak následkem epidemie neštovičných. 197 osleplých hnisotokem spojivky oční a 1705 osleplých různými jinými nemocemi, jako je zelný zákal či šedý zákal.“

Jiný údaj z roku 1946 uvádí, že nejčastější etiologickou příčinou slepoty jsou sklerotické a starobní změny (25%), choroby pohlavní (18%), úrazy (15%), dědičné choroby (11%), a tuberkulóza (9%), (Jirman, 1945).

1.4 Léčba zrakových vad

Také léčba se měnila v průběhu staletí. „Pokrok v oftalmologii vznikal v souladu s rozvojem společnosti, včetně rozvoje technických a přírodních věd“ (Rozsival, 2006, s. 19). Na počátku byli jen pouhé pokusy pochopit fungování oka. Ve starověkých zemích (Egypt, Řecko či Řím) se pokoušeli léčit nemoci očí,

ve středověku bylo „oční lékařství“ součástí chirurgie. V 18. století se setkáváme s neobornou léčbou očních chorob (např. šedého zákalu), kterou prováděli různí šarlatáni, tzv. „píchači zákalů“. Z tohoto důvodu je od r. 1740 ustanovena funkce Zemského očního lékaře, který má léčit chudé (Řehák, 2002). S rozvojem vědy se léčba zrakových vad zkvalitňuje a oční choroby dříve nevyléčitelné se daří odstraňovat.

1.5 Institucionální zajištění léčby očních chorob v Českých zemích

V 18. a 19. století se při univerzitách začínají zakládat samostatné oční kliniky. První oční klinika byla založena v roce 1804 v Londýně (Nemocnice sv. Bartoloměje). U nás se vznik první oční kliniky datuje do roku 1820, kdy vzniká Oční klinika Karlo-Ferdinanda při lékařské fakultě Karlovy univerzity¹. Jejím prvním přednostou se stává Johan Nepomuk Fischer (1777 – 1847), který mimo jiné vede i malé lůžkové oddělení při Hradčanském ústavu a založil zde tedy „tradici pražské oční kliniky, která byla fakticky založena až v poslední třetině 19. století“ (Solarová, Šarbach, 1992, s. 12). V roce 1882 se univerzita rozděluje na českou a německou a o rok později (1883) je rozdělena i lékařská fakulta. Vzniká tak Německá oční klinika (později Německá lékařská fakulta v Praze) a Česká oční klinika (Řehák, 2002). Prvním přednostou se stává Josef Schöbel. Jeho nástupcem se v roce 1902 stává profesor MUDr. Jan Deyl (1855-1924), který je považován za zakladatele české oftalmologické školy (podrobněji v kap. 2.5).

V roce 1926 vniká Československá oftalmologická společnost (dále jen ČOS), kterou sdružil profesor MUDr. Otakar Lešer (1878-1929). Myšlenka založit ČOS vznikla z popudu MUDr. J. Deyla, který chtěl „seskupit československé oční lékaře ve vědecký a stavovský spolek, který by pečoval tiskem a slovem o rozvoj oftalmologie v naší vlasti“ (Řehák, 2002, S87). Bohužel svého cíle se nedožije, v roce 1924 umírá a jeho nápad uskuteční až MUDr. Lešer. Společnost vydávala sborníky a od roku 1933 vychází časopis „Československá oftalmologie“. Po roce

¹ V 17. století byla z důvodu silného politického vlivu Rakouska -Uherska Karlova univerzita přejmenována na univerzitu Karlo-Ferdinanda, tento název se udržel až do r. 1918

1969 se společnost rozděluje na Českou a Slovenskou oftalmologickou společnost.

Po druhé světové válce započal velký rozkvět oftalmologie. V roce 1945 vzniká I. a II. oční klinika v Praze, dále vznikají oční kliniky při Karlově univerzitě (Hradec Králové, Plzeň), (Řehák, 2002).

1.6 Vybrané významné osobnosti české oftalmologie

Oftalmologie by se v Českých zemích nerozvíjela, kdyby nebylo významných osobností, které se o její rozkvět zasloužily.

Mezi významné osobnosti oboru oftalmologie u nás řadíme:

- Jan Evangelista Purkyně (1787-1869)

J. E. Purkyně byl fyziolog, anatom, biolog a filozof. Ve světě proslavil České země především objevem oftalmoskopie. Díky jeho badatelské činnosti je jeho jménem pojmenováno mnoho útvarů a jevů v lidském těle (např. Purkyňova vlákna v srdci, Purkyňovy buňky v malém mozku, apod.).

- Jiří Procházka (1749-1820)

Jiří Procházka byl významný český profesor očního lékařství, „byl vyhledávaným očním operátorem a operoval na 3000 katarakt“ (Řehák, 2002, S13). Tím velmi výrazně přispěl k rozvoji nové operační techniky.

- Josef Schöbl (1837-1902)

MUDr. Josef Schöbl byl prvním přednostou České oční kliniky. Jeho přednášky na lékařské fakultě byly prvním podkladem pro učebnice oftalmologie

- Jan Deyl (1855-1924)

Profesor MUDr. Jan Deyl byl jednou z největších osobností české oftalmologické školy. Byl nejen výborným lékařem a profesorem, ale také velkým zastáncem slepých a jeho charitativní činnost byla velmi záslužná (Řehák, 2002). V roce 1910 zakládá první zcela český ústav pro slepé (Zemský spolek pro výchovu a opatřování slepých v Království českém), založil časopis „Deylův obzor“ (1917). V jeho lékařské dráze nemůžu opomenout jeho největší dílo,

učebnici „Zevní choroby oční“, která však vyšla až po jeho smrti v roce 1927, zásluhou jeho studentů a spolupracovníků

- Záboj Bruckner (1895-1929)

MUDr. Záboj Bruckner byl spoluzakladatelem ČOS, byl velmi nadějným a nadaným lékařem, byl žákem profesora Deyla. Bohužel umírá velmi mladý při tragické nehodě.

- Jaromír Kurz (1895-1965)

MUDr. J. Kurz byl významný oftalmolog, získal mnohá lékařská i státní ocenění. Byl prvním přednostou II. Oční kliniky Karlovy univerzity. Vydal dvě učebnice oftalmologie.

- Otakar Lešer (1878-1929)

MUDr. Otakar Lešer stál u zrodu Československé oftalmologické společnosti a byl také jejím prvním předsedou. Provedl první transplantaci rohovky v našich zemích.

1.7 Otázka počtu slepců

V Českých zemích 19. století neexistuje úřední statistika slepců. Od roku 1754 však díky patentu císařovny Marie Terezie (1717 – 1780) probíhalo každoroční sčítání lidu. Jak přesné bylo toto sčítání vzhledem k nevidomým osobám, je sporné, jak dokazuje výsledek sčítání z roku 1869. „Klár prosadil soukromé sčítání slepců prostřednictvím okresních hejtmanství v Čechách, při čemž byl zjištěn výsledek 4031 slepců (proti 2892 slepcům podle úředního sčítání)“ (*100 roků Klárova ústavu slepců v Praze*, 1932, s. 12, 15). Ředitelství Klárova ústavu provedlo několikrát sčítání slepců v Českých zemích s pomocí okresních hejtmanství a bylo znepokojeno počtem nevidomých, kteří byli bez vzdělání či zaměstnání. Pokud se vrátíme zpět k již zmiňovanému počtu 4031 slepců dle Klárova sčítání, zjišťujeme, že z celkového počtu je 2361 slepců bez jakéhokoliv vzdělání, 2415 slepců je bez zaměstnání, 206 slepců má práci nebo částečnou práci a pouze 70 slepců má místo v zaopatřovacích ústavech (Archiv hl. města Prahy).

„V roce 1831 Klár soukromě iniciuje vůbec první sčítání všech dospělých slepců v Čechách“ (Mužáková, 2004, s. 31). Výsledek sčítání byl však velmi zkreslený a počet 586 byl velmi nepřesný.

Dále uvádím například sčítání z roku 1885, kdy pouze v Čechách bylo zjištěno 3903 slepců, z toho počtu jich 1363 nemělo žádné školní vzdělání, 2134 slepců bylo bez zaměstnání, 719 slepců bylo zcela odkázáno na žebrotu a pouze 432 bylo zaopatřeno díky pomoci domovské obce (Archiv hl. města Prahy).

Další podobná sčítání máme z roku 1900, kdy v Čechách bylo napočítáno 3030 slepců. Zajímavá je také statistická zpráva z roku 1907, kdy z úřední zprávy vyplývá, že „v Čechách je 3100 slepců, z nichž jen 350, t. j. 11% bylo možno umístit ve stávajících ústavech. Všichni ostatní, t. j. 2750 (89%), zůstávali tehdy bez ústavních zaopatření a péče a bez jakékoliv organizované podpory“ (Kurz, Neubert, 1985, s. 100, 101).

Statistika z roku 1930 uvádí, že v Čechách je evidováno 4 000 slepců. Ovšem 85% z toho počtu se „živí“ žebrotou, dalších 10% mělo vlastní zaměstnání a zbývajících 5% pobírá důchody či renty (Šarbach, 1992).

V současnosti se odhaduje, „že v České republice je kolem 60 000 až 100 000 zrakově postižených osob, z toho asi 10% je osob nevidomých“ (Hamadová, 2007, s. 24). Podobné statistické údaje uvádí i Slowík (2007) V populaci České republiky je 60 000 osob se zrakovým postižením a z toho až 4500 nevidomých.

1.8 Vzdělávání slepců

V Českých zemích po dlouhou dobu neexistovaly zákony nařizující povinnou školní docházku osobám se zrakovým postižením. Slepým dětem byla pouze doporučena školní docházka, ale nebyla jim nucena. Pokud tedy slepci měli nějaké vzdělání, bylo pouze na úrovni obecné školy. V roce 1807 zakládá profesor Alois Klár (1763 – 1833) specializovaný ústav pro slepé děti, který je první vlašťovkou v péči o nevidomé v Čechách (*100 roků Klárova ústavu slepců v Praze*, 1932). V obecných školách byla snaha o vzdělávání nevidomých dětí, Jejich vzdělávání se zakládalo pouze na jejich zkušenostech a domněnkách.

Další problém, který ve vzdělávání zrakově postižených nastal, byl jejich věk při nástupu do ústavů. Ve výroční zprávě Deylova ústavu se píše „Překážkou ve výchově je různý věk, ve kterém přicházejí poprvé do školy. Bylo by jinak, kdyby byly slepé děti dány do ústavu včas“ (31. Výroční zpráva Deylova ústavu, 1939, s. 12). Průměrný věk, ve kterém se do ústavu děti dostávaly, byl kolem 6. roku věku. Prvních šest „ztracených“ let byli zcela bez vzdělání a bez podnětů. „A tu se objeví, jak byly od mládí zanedbávány, že jsou tělesně slabé, neobratné, s necvičeným hmatem a sluchem“ (31. Výroční zpráva Deylova ústavu, 1939, s. 12).

Dále zde zcela chyběla výchova v jazyce českém, který se většinou vyučoval pouze v obecných (triviálních) školách. Německý jazyk se uplatňoval v té době i v ústavech. Většina ústavů měla německé vedení a prosazoval se pouze německý jazyk.

Na tomto místě je také potřeba říci, že vzdělání na ústavních školách se od toho obecného velmi lišilo. I když zde byly prvky převzaty z obecného vzdělávání, základem bylo především vyučování, které vycházelo ze zaměstnání. Základním učivem zde bylo především náboženství, ruční práce, hudba (Šarbach, 1992).

2 VZDĚLÁVACÍ A ZAOPATŘOVACÍ ÚSTAVY A SPOLKY

Vzdělávací a zaopatřovací ústavy a spolky byli důležité instituce, které se snažily nevidomým zlepšit a zjednodušit jejich životní situaci.

Za účelem své práce vybírám ty organizace, které se nejvyšší měrou zasloužily o rozvoj slepců v oblasti zaměstnávání a pracovního uplatnění. Pro lepší přehlednost dělím tuto kapitolu na ústav (Klárův ústav slepců) a svépomocné slepecké spolky, i když z principu se obě instituce zabývali spolkovou činností.

V Českých zemích se historie ústavní a spolkové péče pro slepé datuje vznikem Hradčanského ústavu pro slepé (Soukromý ústav pro děti a na oči choré)

v roce 1807 resp. 1808². Jedním ze zakladatelů Hradčanského ústavu byl i profesor Dr. Alois Klar, který stál u zrodu i druhého ústavu u nás, o kterém se podrobněji rozepisují v následující kapitole. Třetím ústavem v našich zemích, ale prvním v kraji moravském se stal v roce 1835 Moravsko-slezský ústav pro slepé v Brně založený Janem R. Beitlem (1797 - ?).

Velmi významným krokem bylo založení Zemského spolku pro výchovu a opatrování slepých v Království českém (Deylova ústavu pro slepé) v roce 1910, který byl prvním ryze českým ústavem. Cílem spolku bylo „opatrovati práci a užitečné zaměstnání slepým řemeslníkům, hudebníkům, učitelům, korespondentům aj. lidem nevidomým a obstarávati prodej výrobků zhotovených slepci a tak pracovati proti žebrotě a z ní plynoucích pustnutí slepců“ (Pro naše slepce, 1910, s. 26).

Je nutno říci, že ústavy se o své bývalé chovance zajímaly i po vyučení. Mnoho ústavů věnuje do začátku nástroje³ a suroviny k řemeslné výrobě. Pokud se některý z chovanců dostal do finanční tísně, žádal za něj ústav Zemský výbor o včasnou intervenci a subvence. Mnoho chovanců ústavů se vracelo zpět, aby zde působili jako učitelé nebo pomocné síly (Archiv hl. města Prahy).

Dále bych se na tomto místě zmínila ještě o dalších dvou ústavech. Uvádím je odděleně z toho důvodu, že zatímco výše zmíněné ústavy měly za hlavní cíl především připravit slepce pro povolání a zajistit jim úspěšný vstup do života, tak ústav pro zaopatřování slepců Francisco-Josephinum (vznikl v roce 1888) a Seyvalterova útulna slepých dívek v Praze III na Kampě (založena v roce 1908) působily jako tzv. azylové typy ústavů. Tedy místa, kde mohou osoby se zrakovým postižením v klidu dožít a kde je o ně postaráno. Jejich cílem samozřejmě nebylo připravit chovance na budoucí povolání, ale přesto i zde byla snaha o částečnou pracovní náplň chovanců.

² V roce 1807 je povoleno založení ústavu, první chovanci však do ústavu nastupují až v roce 1808, proto se data vzniku Hradčanského ústavu občas liší

³ Klárův ústav zapůjčoval vystoupiivším chovancům na 5 let nástroje pro řemeslnou výrobu. Pokud půjčené nástroje po celých 5 let opravdu používal pro vykonávání svého řemesla, přešli do jeho vlastnictví.

2.1 Spolek k vychovávání, zaměstnávání a zaopatření slepců v Čechách

-Klárův ústav slepců v Praze

Obrázek č. 1 Klárův ústav slepců, budova v roce 1848

2.1.1 Historie ústavu

Spolek byl založen v roce 1832 profesorem Dr. Aloisem Klárem. Důvody pro založení nového ústavu uvádí Mužáková (2004, s. 26) „Klár si uvědomoval, jak je důležitá návaznost na uplatnění po odchodu z ústavu“...Viděl, že žáci Hradčanského ústavu, ač se jim dostalo speciální slepecké výchovy, nedokáží obstát samostatně v dalším životě“ (Mužáková, 2004, tamtéž). „Klár choval naději, že vybudováním a postupným rozšiřováním ústavu bude možno do něj přijmout všechny slepce a jejich otázka v Čechách bude tímto vyřešena“ (Mužáková, 2004, s. 31). Ovšem on sám se jeho růstu nedočkal, jelikož v roce 1833 umírá.

Stanovy ústavu napsané samotným zakladatelem profesorem Aloisem Klárem určují, že vedení ústavu po smrti zakladatele převezme jeho přímý potomek. Vedení ústavu se proto po jeho smrti ujímá manželka Rosina Klárová, roz. Schönová, společně se synem Pavlem Aloisem Klárem (1801 – 1860). Sám Pavel

A. Klár již měl zkušenosti s péčí o slepce z Hradčanského ústavu pro slepé, kde pracoval. Cílem P. A. Klára bylo především zvětšení ústavu a ustálení jeho finanční situace. Nesnažil se hledat a využívat nové možnosti slepecké péče. Chtěl pouze pokračovat v započaté otcově práci. „Otec zemřel – syn však mu dávno porozuměl – v tom samém duchu, tou samou silou, trpělivostí a vytrvalostí počaté velkolepé dílo provést se snažil“ (Sekáč, 1863, s. 9). A také se mu jeho cíle podařily. Za jeho vedení se ústav přestěhoval do nové budovy a navýšil kapacitu míst pro chovance. Po smrti Pavla Aloise Klára měl do vedení ústavu nastoupit jeho syn Rudolf Maria Klár (1845 – 1898), který byl ovšem v době otcovi smrti teprve šestnáctiletý. Z toho důvodu byl do čela vedení ústavu jmenován Jan rytíř Běšín (1860 – 1879), který v ústavu pracoval již mnoho let. Společně s ním vedla ústav i manželka Pavla A. Klára, Karla Klárová, roz. Vratislavová. Za dvacet let Běšínova vedení byla v ústavu zavedena tvrdá disciplína, ale zároveň byl ústav v poměrně ustálené finanční situaci, i přesto, že situace v období 2. poloviny 19. století nebyla jednoduchá. V roce 1880 nastupuje na místo ředitele již zmiňovaný Rudolf Maria Klár, který byl již obohacený o zkušenosti, které získal svými cestami do zahraničních ústavů. „Proměnil zaopatřovací a zaměstnávací ústav v moderní ústav řemeslný“ (*100 roků Klárova ústavu slepců v Praze*, 1932, s. 15).

V roce 1898 po smrti Rudolfa M. Klára vymírá rod Klárův a na místo ředitele nastupuje Emil Wagner (1857 – 1928), který musí velmi tvrdě bojovat o udržení ústavu, jelikož ten se zmítá ve velmi nepříznivé finanční situaci. I přesto se mu podaří alespoň částečně vyřešit problém s nedostatkem volného místa v ústavu.⁴ Situace se nelepší ani během první světové války, kdy je nedostatek materiálu i potravin (*100 roků Klárova ústavu slepců v Praze*, 1932).

Po první světové válce je vedení ústavu doporučeno, aby se ze zcela německého ústavu stal ústav převážně český. Většina německých funkcionářů proto rezignuje. Z místa ředitele odchází i Emil Wagner a na jeho místo nastupuje Alois Tříška. Předsedou se stává profesor MUDr. Jan Deyl. Po roce 1918 je ústav zcela finančně na dně. Sice se mu dostává částečné podpory od Ministerstva sociálních věcí a později také Zemského výboru, ale tato pomoc ani zdaleka

⁴ Ústav v té době podporuje nad sto chovanců, místa má však maximálně pro 70 chovanců.

nedosahuje potřebného množství. Postupem času se situace uklidňuje a nový ředitel může pokračovat v další činnosti. Období mezi válkami bylo pro ústav vcelku klidné a taky plodné, v roce 1931 je dokončena stavba nových prostor v Praze-Krči. Klárův ústav se dokázal udržet i během druhé světové války, ovšem po roce 1948 je také on začleněn do společného vzdělávání, jako Střední odborné učiliště pro zrakově postiženou mládež Aloyse Klara. Dnes je pokračovatelem ústavu Střední škola Aloyse Klara v Praze-Krči.

2.1.2 Činnost ústavu z pohledu pracovního uplatnění

*Veškeré
druhy
ručně
pracovaného* KARTÁČNICKÉHO ZBOŽÍ
KOŠÍKŮ
KOKOSOVÝCH ROHOŽÍ

*za nejlevnější
ceny Vám dodá*

KLÁRŮV ÚSTAV SLEPCŮ
V PRAZE III., NA KLÁROVĚ Č. 131
TELEFON 202-68

*Odborně
vyplétání židlí
a nábytku
rákosem
Správky* Objednávky speciálních druhů a tvarů zhotovují se co nejdříve

ZRUČNĚ NEVIDOMÉ PIANISTY
LADIČE PIAN A HUDEBNÍKY
JAKOŽ I ODBORNÉ MASÉRY
doporučí Vám

KLÁRŮV ÚSTAV SLEPCŮ
v Praze III., na Klárově 131, tel. 202-6-8,
anež Hudební odbor Podpůrného spolku samostatných
slepců v Praze IX.-Vysočany, čp. 181 (tel. 303-3-9)

Obrázek č. 2 Inzerát vydaný Klárovým ústavem slepců

Po založení ústavu bylo přijato pouhých pět chovanců. V roce 1837 otevírá Pavel Alois Klár v ústavu ženské oddělení a přijímá do něj první čtyři dívky. Zpočátku je práce zaměřena pouze na jednoduché činnosti jako pletení, domácí práce, hudba, zpěv. V roce 1877 je ústavem zakoupeno nářadí pro řemeslo košíkářství a vyplétání židlí a o několik let později je přijat odborník na vyučování

košíkářství. K odbytu výrobků byla při ústavu zřízena také prodejna (*100 roků Klárova ústavu slepců v Praze*, 1932).

V ústavu byly také zavedeny tantiémy⁵, kdy chovanci dostávali plat z prodeje výrobků. Část zisku šla na nákup materiálu a další část byla vkládána na spořitelní knížku, aby chovanci po vystoupení z ústavu měli finanční prostředky do začátku (Archiv hl. města Prahy).

V roce 1888 se začíná vyučovat pletení kokosových rohoží a také výroba kartáčů. „Tím přestal býti ústav pouze zaopatřovacím a zaměstnávacím a dosáhl při poměrně velikém počtu různých řemesel a zaměstnání značné možnosti rozvoje jako řemeslná škola“ (*100 roků Klárova ústavu slepců v Praze*, 1932, s. 31, 32).

Od roku 1891 působí v Klárově ústavu jako učitel a později pedagogický správce Karel Emanuel Macan (1858 – 1925), který zde setrval dlouhých třicet let, a to i přes velké neshody, které má nejprve s Rudolfem M. Klárem a později s dalším ředitelem Emilem Wagnerem. K. Em. Macanovi se nelíbil silně německý přístup. Němečtí chovanci byli více upřednostňováni před těmi českými. Byla také mezi nimi cítit rivalita. Macan dále nesouhlasil s názorem, že nevidomí nemají být vzděláváni. Již od počátku usiloval o používání Braillova písma⁶ a o tisk českých slepeckých knih. Z vedení Klárova ústavu však většinou přicházela zamítavá odpověď. Podle tvrzení a obecného přesvědčení nebylo možné vyučit chovance Braillovu písmu, jelikož jejich řemeslné zaměření jim způsobilo tvrdou kůži na prstech a znemožnilo jim tak používat prsty k jemnější práci, jako je například čtení (Cinger, 2008).

Období po první světové válce je ve znamení mnoha změn. V ústavu je kladen větší důraz na zdraví chovanců, zaveden tělocvik (cvičení ve spolku Sokol) a obnovena preventivní lékařská a zubní pomoc. Také jsou do vyučování zavedeny nové osnovy podle Josefa Zemana (1867 – 1961), (Archiv hl. města Prahy).

⁵ Z francouzského tantiéme- znamená tolikátý (díl). Znamená podíl na zisku

⁶ Braillovo písmo vzniklo v roce 1820, v Českých zemích začalo být používáno až koncem 70. let 19. století.

V roce 1931 je dokončena stavba nových prostor v Krči, které byly velmi zapotřebí, jelikož stávající budovy již byly přeplněny. V nových budovách byla postavena ozdravovna, domovina pro dívky, které i po vyučení v ústavu z finančních důvodů setrvaly. Dále také mateřská škola a opatrovna.

Po válce je zde ještě v roce 1946 otevřena Učňovská škola, ve které bylo vyučováno oborům pletař, košíkář, ladič pian, výroba rohoží, telefonní operátor, masér a ruční knižní vazač. Poté je ústav začleněn do státního vzdělávání.

2.2 Svépomocné slepecké spolky a hnutí

„Přelom 19. a 20. století byl ve slepeckém hnutí poznamenán zvýšenou snahou nevidomých o vymanění se z příslušných kolejí ústavního života“ (Digrin, 1993, s. 41). Mnoho nevidomých již nechtělo být závislých pouze na pomoci ústavů, ale sami se chtěli v životě prosadit a uplatnit se v zaměstnání.

2.2.1 Podpůrný spolek samostatných slepců v ČSR

Vznik Podpůrného spolku samostatných slepců (dále jen PSSS) datujeme do roku 1902. Zakladatelem a zároveň předsedou spolku byl Antonín Růžička (1870 - 1931), který v této funkci setrvává až do své smrti v roce 1931. Antonín Růžička, který byl sám slepý, byl chovancem Hradčanského ústavu, kde se vyučil oboru ladění pian a hudebnímu vzdělání. On sám však nebyl spokojen se stavem výchovy a vzdělání a především zaměstnání slepců. Důvodem k založení spolku byla zkušenost A. Růžičky s ústavní výchovou a jeho nesouhlas s nízkým uplatněním vystoupiivších chovanců v zaměstnání (Smýkal, 2000).

Spolek byl pokládán za velmi rebelský, což na svou dobu opravdu byl. Chtěl změnit pasivitu nevidomých v ústavech, kteří tam pouze přijímají svůj osud a nesnaží se prakticky nic změnit. Negativně byl vnímán především ústav Klárův, který měl snahu starat se o slepce od narození až do jejich smrti, aniž by jim však dal potřebnou svobodu a všeobecné vzdělání. Slepci se chtěli sami podílet na rozhodování o svém životě a chtěli se integrovat do běžné společnosti (Smýkal, 2000).

PSSS ve svých počátcích působil pouze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku o něm nebylo zmíněk. Postupně vznikají pobočky PSSS v Brně a Ústí nad Labem, které při sobě podporovaly i řemeslné dílny. Období hospodářské krize bylo pro spolek velmi těžké, stejně jako ústavy, i spolky měly menší podporu veřejnosti a bylo složité sehnat dostatečné množství kvalitních surovin pro řemeslnou výrobu. V roce 1938 se spolek rozhodl o ukončení činnosti německé pobočky v Ústí nad Labem, znovuotevřena byla až v roce 1946 jako „Odbor nevidomých hraničářů v Ústí nad Labem při PSSS pro ČR.“ Za 2. světové války byl PSSS zaměřen především na kulturní oblast.

Spolek chtěl především vyhledávat pro nevidomé zaměstnání, zajistit jim materiál a suroviny k řemeslné výrobě a dále slepce finančně podporovat (bezúročné půjčky, bezplatné poradenství, či například podpora v nemoci.) Spolek byl udržován především z darů různých mecenášů a dále k finančnímu vedení napomáhalo zřízení dílen v roce 1918 a založení prodejny slepeckých výrobků v Rybné ulici v roce 1917, která jim přinášela zlepšení finanční situace. Díky darům se spolku podařilo, „podpůrnou činnost rozšiřovat při nemoci, na příspěvek při ošetření chrupu, narození dítěte, úmrtí člena, jednorázovou podporu v nouzi apod. Nejvýznamnější se ovšem jeví podpora ve stáří formou vyplácení pravidelné renty“ (Mužáková, 2004, s. 42).

Spolek měl dále snahu vyzískat od státu jisté výhody a úlevy, jako například slevy na jízdném či radiokoncesích. Roku 1921 jsou řemeslné dílny převedeny do kolonie v Moravské Třebové, což se později ukázalo jako špatný tah, jelikož spojení s Prahou bylo špatné.

V roce 1925 vzniká v Praze, „Domovina pro slepce“ (Slepecká domovina Nové Vysočany), kam jsou přestěhovány i dílny z kolonie v Moravské Třebové. Bohužel po bombardování v roce 1945 je „domovina“ zničena. Pro spolek to byla velká rána, naštěstí, i přes velké neshody přichází na pomoc Klárův a Deylův ústav a některé slepce ubytovává ve svých ústavech.⁷ Město dává podpůrnému spolku do užívání namísto zničené „domoviny“ dům v Krakovské ulici, kde

⁷ Představenstvo ústavů vidělo v založených spolcích konkurenci. Rivalita dospěla až k bodu, kdy chovanci ústavů nesměli být členy spolku.

spolek zřizuje prodejnu „ U slepců.“ Po 2. světové válce má spolek přibližně až k tisíci členů (Smýkal, 2000).

Po únoru 1948 se spolek sjednocuje pod Ústřední jednotu invalidů (kap. 5)

2.2.2 Československá ústřední péče o slepé

Spolek Československé ústřední péče o slepé (dále jen Čsl. Ústřední péče) vznikl v roce 1918 z iniciativy Ministerstva sociálních věcí. Stanovy spolku vysvětlují důvody vzniku. „Ukázalo se, že není přehledu o tom, co se v péči slepecké děje, nebylo celkového obrazu, který by ukázal nedostatky, protože scházel styk, spolupráce a vzájemné doplnění tak, aby bylo postaráno o každého slepce“(Michal, 1925, s. 3,4). „Původní myšlenkou bylo, aby toto sdružení tvořili zástupci jednotlivých slepeckých sdružení, ústavů a Ministerstva sociální péče a na společných poradách hledali určitý konsensus při formulování svých záměrů a cílů“ (Mužáková, 2004, s. 72). Protože dosavadní spolková a ústavní činnost se v mnohých věcech překrývala a v některých bodech si i konkurovala. Ministerstvo chtělo tímto krokem zacetit „bílá místa ve slepecké péči a k systémovému řešení slepecké otázky u nás“ (Mužáková, 2004, s. 71). A v neposlední řadě chtělo zvrátit nárůst chudiny a řešit situaci s válečnými slepci, kteří se po 1. světové válce vrátili do svých domovů. Dále bylo důležité evidovat a organizovat všechny slepce a zajistit jim finanční podporu a pomáhat tam, kde bude potřeba. Spolek měl být formálním a polooficiálním orgánem. Především proto nebyla možná dohoda se slepeckými spolky, které v jejím vzniku viděli pouze nástroj státu. „Ukázalo se, že slepci k celé věci nemají důvěru“ (Michal, 1925, s. 4). Naopak podporu našli v Klárově ústavu.

Jako většina spolků, i Čsl. Ústřední péče se v roce 1949 včlenila do nově vzniklé Ústřední jednoty invalidů.

Čsl. Ústřední péče se zasloužila o rozvoj zaměstnávání osob se zrakovým postižením v tovární výrobě. Mezi prvními továrnami, které přijímaly slepce, byla čokoládovna Orion. Ta v roce 1924 přijala dvě nevidomé dívky a „zaměstnala je balením karamel“ (Michal, 1925, s. 7). Dále z iniciativy Čsl. Ústřední péče nachází dvě nevidomé ženy práci v továrně na tabák v Českých Budějovicích.

„Obě dívky jsou v továrně zaměstnány navlékáním slávek do stébel pro viržínské doutníky“ (Michal, 1925, s. 7). Čsl. Ústřední péče o slepé udává, že k roku 1944 bylo ve 13 různých podnicích zaměstnáno 75 nevidomých (Jirman, 1947).

Čsl. Ústřední péče dále poskytovala „výdělečně činným slepcům existenční podpory na nákup náradí, surovin, zařízení živnosti. Nadaným hudebníkům zapůjčovala hudební nástroje, případně platila hodiny výuky u nevidomých učitelů hudby“ (Mužáková, 2004, s. 75).

2.2.3 Svaz slepeckých spolků

Svaz slepeckých spolků vznikl v roce 1922 a jeho zakladatelem byl Karel Emanuel Macan. Sdružoval některé spolky na území Českých zemí. Jeho zakladatel měl myšlenku, že by bylo potřeba sjednotit se a mít tak více síly a argumentů pro jednání s úřady a vládou nebo s veřejností. Chtěli zlepšit poměry všech slepců, zajistit všem možnou a dostupnou pomoc a podporu, která se získává snadněji, pokud spolky budou držet při sobě a budou se vzájemně podporovat (Smýkal, 2000).

Členy svazu slepeckých spolků byli:

- Podpůrný spolek samostatných slepců,
- Družina osleplých vojínů,
- Spolek Český slepecký tisk,
- SOČNE- Spolek československých nevidomých esperantistů,
- Sdružení samostatných nevidomých v Brně.

Prvním vedoucím byl ustanoven F. Machatý. Po něm stanul na pozici vedoucího Karel Emanuel Macan, který zde setrval až do své smrti v roce 1925. V roce 1927 činnost spolku ustává a znovu se sjednocuje až po hospodářské krizi v roce 1934 z důvodu vyšší potřeby podpory nevidomých v tíživých časech. V té době už vystupuje pod novým názvem “Svaz slepeckých spolků a ústavů,“ jeho předsedou je ustanoven Karel Jelínek (1872- ?). Hlavní cíle spolku byly „přijetí předlohy zákona o odškodnění za slepotu, přiznání daňových úlev pro nevidomé,

možnost přidělování trafik i civilním slepcům a poskytování státních zakázek slepeckým dílnám“ (Mužáková, 2004, s. 70).

Po roce 1949 je také tento spolek včleněn do Ústřední jednoty invalidů.

3 VÁLEČNÍ SLEPCI V KONTEXTU PRACOVNÍHO UPLATNĚNÍ

„Válka je zlo, které přináší sebou určité důsledky“

(*Pamětní list družiny čsl. Válečných poškozenců*, Praha, vlastním nákladem, 1934, s. 2).

Období let 1914-1918 sebou přináší kromě všech hrůz válečných bojů i mnoho nepříjemných důsledků. Jedním z nich jsou váleční invalidé. Do skupiny válečných invalidů řadíme i válečné slepce. O zrak je ve většině případů připravil výbuch granátu, revmatismus či psychická zátěž. „Počet všech válečných slepců v Rakousku-Uhersku dosáhl za rok 1917 čísla 668, z čehož nejvyšší procenta připadají na Čechy a Halič. Země Koruny České mají v té době celkem 144 osleplých vojínů“ (Digrin, 1993, s. 50). I přes podporu státu v podobě renty či jiné sociální podpory, která na každého osleplého vojína připadá, je pomoc pro vojíny nepřiměřená.

Váleční slepci jsou samostatnou skupinou nevidomých, kteří přišli o zrak až v dospělé věku. Je těžké najít zaměstnání pro člověka, který nebyl v životě veden a připravován na to, aby pracoval „pouze rukama“. „Osoby osleplé v pozdějším věku nemají již tak jemného hmatu a hbitosti rukou, a výcvik v tradičních řemeslech trvá jim déle“ (Michal, 1925, s. 7). Další nepříjemností později osleplých bývá náhlá ztráta možnosti obživy, jak můžeme vytušit ze slov J. Schwarze. „Nejnešťastnějším ze slepců je bez odporu ten, který v dospělém věku oslepl. Často zbaven bývá vší výživy, a nemá-li hmotných prostředků, nucen jest žebrať. Tito nešťastníci jsou povšimnutí hodni; tu po přednosti hleděti jest k tomu, aby jim poskytnuta byla příležitost, aby se vyučením a provozováním nějakého řemesla stavu jejich přístupného opět užitečnými členy lidské společnosti stali“ (Schwarz, 2000, s. 9).

Musela se tedy najít řemesla, která by pro takto osleplé osoby byla vhodná. Nejčastějším povoláním, kde se váleční slepci uplatňovali, byla živnost v prodejnách tabáku a trafikách, kde měli největší podporu státu. To potvrzují i slova ve Válečném slepci, „jedním z hlavních prostředků sociálního zaopatření válečných poškozců, zvláště pak válečných slepců je zaopatření trafikou“ (Válečný slepec, 1921, s. 3). „Ministerstvo financí vydalo nařízení, kterým upravuje se obsazování trafik válečnými poškozcemi“ (Válečná slepec, 1919, s. 6). Ale ani zde nebylo vše tak jednoduché, jak by se mohlo jevit. „V srpnu 1919 vyšel výnos o vyvlastňování trafik ve prospěch válečných poškozců. Byly však vyvlastněny pouze licence, s krámy hnuto nebylo“ (Válečný slepec, 1920, s. 7). Slepci tak sice měli licenci k provozování prodejny, ovšem fakticky ji neměli kam umístit. „Donutili invalidy, by stavěli si chudý stánek a zatížili se půjčkou“ (Válečný slepec, 1920, s. 7). Dalším problémem byla „daň z tabáku“, kterou museli slepci platit bez ohledu na to, zda se jim v podnikání dařilo či nikoliv. V roce 1922 je dokonce vytvořen Odbor trafikantů a skladníků při spolku Družina osleplých vojínů Československé republiky (dále jen DOV) a jejich pozůstalých, který má napomáhat při získávání a udržování trafik.

Ruku v ruce s vracejícími se nevidomými vojáky, se začínají zakládat i svépomocné slepecké spolky na podporu takto znevýhodněných mužů. Úkolem spolků a ústavů bylo zapojit vojíny do běžného života, zvednout jejich vůli a sebevědomí, zapojit je do práce. Ve většině případů nebylo možné zapojit navrátilivší vojíny na jejich bývalé pracovní pozice a posty, místa byla obsazená nebo byla již dávno zrušená. Bylo proto nutné vyučit vojíny řemeslům novým a zajistit jim práci a živobytí. Častým jevem ovšem bylo, že váleční slepci se novým řemeslům vyučit nechtěli. Celá situace pro ně znamenala ponížení nebo neměli chuť se vyučit novému povolání a trvali na tom, že se chtějí vrátit do svých minulých funkcí. Vzrostl také počet slepých žebráků (Archiv hl. města Prahy).

Do podpory se zapojuje i Klárův ústav, který v roce 1915 zřizuje samostatné řemeslné oddělení pro osleplé vojíny. Za dobu existence tohoto oddělení prošlo

řemeslným vyučení 159 válečných slepců, především v oboru košíkářství a kartáčnictví. Jejich výuku zde vedl K. Em. Macan, který si byl plně vědom jejich psychického stavu. Sám oslepl až v mladém věku, dokázal se proto plně vcítit do jejich pocitů (Cinger, 2008).

Státním orgánem, který měl v popisu práce starat se o záležitosti válečných slepců, byl Zemský úřad pro péči o válečné poškozence, přesněji Zemská státní ústředna - Výbor pro péči o osleplé bojovníky. „Výboru pro péči o osleplé bojovníky patří veškeré záležitosti péče o osleplé bojovníky, zvláště pak též udržování evidence ústavů pro slepce, jež jsou k dispozici a dále pak umístění, výcvik a případná další péče o ně při opouštění ústavu“ (Národní archiv hl. m. Prahy, MSP, 695, č. 3). Ústředna spravovala finanční fondy pro osleplé (např.: Karlův fond), budovala domoviny, které později přecházely do vlastnictví slepců, rozvíjela družstevnictví a dále zde byla snaha obsazovat úřednická místa, která nevyžadovala po válečných invalidech zvláštní schopnosti. Takovým místem, kde se osleplí vojíní mohli realizovat, byly například telegrafické úřady. Kromě všeobecné základní péče dále zajišťoval navrátilivším vojínům peněžité půjčky, zajišťoval příspěvky nebo například měl na starost nákup domků. Slepci, kteří neměli domov či zaměstnání, byli umisťováni do domovů pro invalidy, jeden takový byl například v Pohořelicích (Archiv hl. města Prahy).

3.1 Družina osleplých vojínů Československé republiky

„Vlastní silou do nového života⁸“

(Digrin, 1993, s. 50).

Družina osleplých vojínů byla založena v Praze v roce 1919. Předsedou spolku se stal Josef Rejffř (? - 1933)

Cílem spolku bylo:

a) sdružit všechny osleplé vojíny v Československé republice v jednotnou družinu osleplých vojínů,

⁸ Propagační heslo DOV

b) poskytovat i právní i hmotnou ochranu těm členům ve smyslu spolkových stanov,

c) domáhat se řádné státní renty, domovin, vyživovacích prostředků, udělováním koncesí, živností a podniků

(Michal, 1925, s. 2,4).⁹

V roce 1922 je spolkem zakoupen dům v Praze-Nuslích s biografem, který DOV zajišťoval stálý příjem. V roce 1929 „došlo k rozporu mezi členy vedení a jeho předseda Josef Rejčíř byl zbaven funkce pro podezření ze zpronevěry spolkového jmění“ (Mužáková, 2004, s. 80). Na jeho místo předsedy nastupuje Alois Slanina. Po roce 1948 je DOV nucena vstoupit do spolku Ústřední jednota invalidů (dále jen ÚJI), což odmítá. V roce 1951 však podléhá nátlaku a do ÚJI se začleňuje a spolek Družina osleplých vojínů tak zaniká.

DOV měla největší podíl na pomoci při zaměstnávání a také podpoře válečných slepců. Kromě pomoci při udělení licencí z trafik a tabákových prodejen, se dále starala o peněžité zajištění svých členů prostřednictvím Podpurného fondu, který vyplácela v nemoci, nezaviněném neštěstí či v případě pohřbu. Dále zajišťovala prodej losů prostřednictvím válečných slepců, ty měli z prodeje zisk 20%.

3.2 Domov osleplých vojínů československých

U zrodu tohoto spolku v roce 1929 stál opět Josef Rejčíř, který se tak snažil vylepšit svou pověst po odchodu z DOV. To se mu však vůbec nepodařilo a od svého počátku má spolek špatnou pověst. Po sebevraždě Josefa Rejčíře, který pravděpodobně neunesl svou finanční situaci, se ovšem spolek stále není schopen finančně vzchopit a nakonec je v roce 1939 rozpuštěn a majetek spolku zabaven.

3.3 Spolek válečných slepců československých

Třetím a posledním pokusem Josefa Rejčíře o „pomoc“ válečným slepcům je založení spolku válečných slepců československých, pravděpodobně v roce

⁹ Výňatek ze stanov spolku DOV

1930. Zpočátku vydává časopis Maják, ale i tento spolek v krátké době zaniká (1939).

4 SLEPECKÁ POVOLÁNÍ

„O významu práce a pracovního uplatnění pro člověka není snad potřeba rozsáhle diskutovat, co platí všeobecně, to se plně vztahuje i na jedince s jakýmkoliv znevýhodněním. Práce pro tyto lidi není jenom přirozenou potřebou, ale výrazně zvyšuje jejich sociální sebevědomí, pocit lidské plnohodnotnosti a pomáhá jim také zajišťovat vytouženou samostatnost a nezávislost“ (Slowík, 2007, s. 39). Možnost uplatnění se v zaměstnání bylo dáno především stupněm zrakového postižení a dále rozvojem mentálních a rozumových schopností, samostatností a mnoha dalšími faktory. Šikovní řemeslníci našli uplatnění u mistra či si postupně zavedli vlastní živnost. S postupem času a průmyslovým rozvojem se však tradiční řemesla (kartáčnictví, košíkářství) vytrácejí a nevidomí řemeslníci jsou vytlačováni konkurencí vidomých řemeslníků a továren (Michal, 1925.) „Od dob systematické výuky nevidomých se slepci učí v řemeslech, která se pro ně ukázala vhodnými: kartáčnictví, košíkářství a rohožkářství, jež se proto nazývají typickými řemesly slepých. K tomu pak přistoupily i hudba a ladění. Dnes ovšem víme, že nevidomí jsou schopni ještě mnoha a mnoha prací, v průmyslu, kancelářích, i zaměstnáních duševních“ (Jirman, 1947, s. 579).

4.1 Kartáčnictví

Kartáčnictví, nazýváno také šlichtování či štětkářství, patří mezi velmi stará řemesla. Jeho vznik úzce souvisel s domácím tkalcovstvím. U nás je výroba kartáčů na vrcholu v 2. polovině 19. století. V Jablonné nad Orlicí vzniká v 50.- 60. letech 19. století první továrna na kartáčnické zboží u nás. Postupně tak vytlačuje zboží dovážené z Vídně. Další významnou oblastí kartáčnictví je Červená Voda v Orlických horách. Kartáčnictví však nebylo doménou pouze velkých firem. Díky lehce dostupnému materiálu se tomuto řemeslu věnovali i živnostníci a v zimních měsících, kdy není mnoho práce na poli, i běžní vesničané, kteří si zboží vyráběli pro svou vlastní potřebu. Po roce 1948 přechází

většina kartáčnických dílen pod státní podnik a typicky řemeslná výroba je částečně nahrazena mechanickými stroji.

Obrázek č. 3 Kartáčnické vybavení a zboží, přelom 19. a 20. století

Materiál pro výrobu kartáčů byl většinou lehce dostupný. Jednalo se o dřevěný základ většinou z bukového či dubového dřeva a dále bylo potřeba žíní, kterých především na vesnici bylo dostatek. Používali se většinou žíně koňské a hovězí. Moderní doba ovšem přinesla syntetické materiály, které ty přírodní postupně vytlačují.

Výroba kartáčnického zboží je založena především na šikovných prstech, z nástrojů se jinak používá například pytlovačka, nůžky, nože či kartáčnické drátky.

4.2 Košíkářství

Obrázek č. 4 Vybavení pro košíkářské řemeslo, přelom 19 a 20. století

Košíkářské řemeslo patří k jednomu z nejstarších ve světě. Bylo známo již ve starověkém Egyptě, dokonce dříve než například výroba keramiky. První pokusy o výrobu košíků byly většinou pouze smotky různých větviček, postupně se však technika výroby vyvíjela, až se košíkářské zboží stalo nepostradatelnou součástí domácností. První dochované zmínky o výrobě košů u nás jsou z období Velké Moravy. V Českých zemích bylo košíkářství na vrcholu v 18 a 19. století, kdy zde dokonce vznikaly i košíkářské cechy. S vývojem moderní technologie však potřeba košíkářského zboží klesá a tradiční řemeslo pomalu upadá.

Důležitou součástí pro výrobu košů a košíků je materiál. Používalo se různých druhů dřevin a trav, jako jsou orobinec (materiál nejvhodnější k vyplétání židlí), vrba, sláma, ratan a mnoho dalších. V období první a druhé světové války byly materiály často nedostupné, proto byla v tomto období výroba v ústavech často omezena nebo částečně zanikala. Již osamostatnění živnostníci měli problémy s vlastní obživou.

Další nepostradatelnou součástí pro košíkářské řemeslo je nářadí a vybavení. Mezi základní vybavení patřilo šídlo, nůžky, nože, závaží, metr, stloukací železo, roh na mazivo. Z doplňkových nástrojů bylo možné použít štípek, hoblík, uždlo, žabka, kleště, ohýbací železo.

Pro slepce, kteří vystoupili z ústavu, nebylo jednoduché zařídit si vlastní živnost, z toho důvodu jim ústavy i slepecké spolky vypomáhaly (více kap. 2).

Ne zřídka kdy se stávalo, že i přes dostatečné vybavení, dostatek materiálu a pílí slepců, nešlo vyrobené zboží na odbyt nebo byl prodej minimální a zajišťovali ho především známí či lidé, kteří si zboží kupovali pouze z charitativních účelů. To samozřejmě nemohlo řemeslníka dlouho uživit. Jistým zlepšením byl trh, kde se zboží lépe prodávalo, pro nevidomého řemeslníka však bylo nutné mít kromě šikovných rukou také obchodního ducha, ovšem ani to nezaručovalo jistotu obživy, to potvrzují slova Michala: „Rovněž odběr jejich výrobků není organizován, a slepci tito jsou nuceni sami výrobky své na trzích prodávat. Na tržišti musí se spokojiti s odlehlým místem, jelikož jsou tam pouze trpění“ (Michal, 1925, s. 14).

Po roce 1948 se u nás košíkářství pomalu vytrácí, v současnosti však stoupá obliba kvalitních a přírodních výrobků. Doufejme proto, že i košíkářské řemeslo opět najde své široké uplatnění.

V České republice je v současné době pro řemeslo košíkářství zřízen rekvalifikační kurz v Pobytovém rehabilitačním a rekvalifikačním středisku Dědina, o. p. s. (dále jen Středisko Dědina), které tento kurz nabízí již od roku 1996

<<http://www.dedina.cz/barva/histo.html>>¹⁰

¹⁰ 16. 6. 2012

4.3 Ladění klavírů (pian)

„Správně naladěný klavír dává teprve pravý požitek ze hry“

(Jílek, 1967, s. 49).

Obrázek č. 5 Vybavení pro ladění pian, přelom 19. a 20. století

Výroba klavírů v Českých zemích započala na konci 18. století. Mezi první stavitele patřil Jan Zelinka či Gerhard Stihl. Zahájení sériové výroby však započalo až rokem 1864, kdy v téměř stejné době začali své klavíry vyrábět Antonín Petrof (1839 – 1915), (Hradec Králové, později Brno) a Arthur Proksch (Liberec).

Ruku v ruce s výrobou pian jde i jejich údržba - ladění. Ladění je taktéž známo již od antiky. Řekové dali teoretický základ pro ladění pomocí výpočtů. Ve středověku bylo ladění nerovnoměrné a často nekvalitní, dokud nevzniklo temperované ladění (Jílek, 1967).

Ladění klavírů je obor velmi náročný a namáhavý. Vyžaduje odborný výcvik a dobrou fyzickou i psychickou kondici. Ladič musí být neustále soustředěn a pozorně naslouchat záznějům. Principem ladění je „pečlivé vymezení počtu záznějů. Často proto bývá přetížen i nervový systém, který samotný spolu s tělesnou dispozicí má vliv na kvalitu ladění“ (Jílek, 1967, s. 51). Paradoxem je, že dobrý ladič nemusí mít absolutní hudební sluch, dokonce je mu spíše na škodu. Ladičský obor není pouze řemeslná práce. I přesto, že jsou používány ladičské

nástroje (ladící klíč, ladička, struny, klínky, štípací kleště a jiné), vyžaduje toto řemeslo také umělecký cit a velkou soustředěnost. Každý ladičský mistr si najde svůj osobitý styl práce a dobrý pianista dokáže podle naladění rozpoznat jejich práci.

Ladiči a opraváři si „svou odbornou opravou nebo laděním hudebního nástroje získávají četných známostí“ (Michal, 1925, s. 14). Někteří ladiči nachází uplatnění například v obchodech s hudebními nástroji, či jako ladiči v divadle. Malá část slepců - ladičů si dokázala naspořit dostatek finančních prostředků na otevření vlastního obchodu s hudebninami. Dále se ladiči uplatňovali především v závodech na výrobu klavírů, jedním z nich byl například závod Petrof v Hradci Králové.

Dobry ladič je dodnes velmi ceněnou a vyhledávanou pracovní silou. Obor ladič pian je dnes vyučován Na Konzervatoři Jana Deyla a střední škole pro zrakově postižené (dále je KJD), která je pokračovatelem Deylova ústavu pro slepé.

4.4 Hra na hudební nástroj

„ Tóny, akordy vytvářejí nový svět, dávají všemu nový smysl“

(Cinger, 2008, s. 46).

Hra na hudební nástroj byla součástí výuky ve všech slepeckých ústavech v Čechách. Původně však hudební vyučování nesloužilo jako příprava na hudební povolání, ale nejprve jako nástroj k rozvíjení smyslů, později k rozveselení a až později se hudba stává zdrojem obživy (Schwarz, 2000). V ústavním vzdělávání se nejvíce uplatňovala hra na klavír, housle, flétnu, basu, kytaru, citeru, lesní roh, violoncello či flétnu. Chovanci ústavů se po vyučení hry na hudební nástroj mohli uplatnit jako samostatní muzikanti či ve skupině. Dále se vraceli jako učitelé hudby nebo zakládali vlastní hudební školy.

Velkou tradici v hudebním vzdělávání měl především Hradčanský ústav, který vychovával nejen výborné nevidomé hudebníky, ale také ladiče pian.

Ústavní péče ovšem nekončila odchodem chovance. Někteří slepci – hudebníci se do ústavu vracejí a stávají se učiteli hudby. Někteří jsou podporováni

darováním nebo zapůjčením hudebního nástroje“ (Michal, 1925, s. 9). Michal dále píše, „dobrým pianistům podaří se během doby přesvědčiti a získati si zaměstnavatele i obecnstvo a zajistit si tak stálé a placené místo“ (Michal, 1925, tamtéž).

Zpěv byl dalším oblíbeným oborem. Ve většině případů byl zpěv v ústavech zaměřen na náboženské chorály a lidové písně. Sloužil také jako ukázka činnosti ústavu pro veřejnost a příležitost k získání podpory a darů od veřejného lidu.

Stejně jako v případě oboru ladění pian se i výuka v oboru zpěv vyučuje na KJD. Absolventi oboru se často uplatňují jako učitelé na Základních uměleckých školách.

4.5 Tabákové prodejny

Po 1. Světové válce se z fronty vrací mnoho osleplých vojínů (viz. kap. 3). Jednou z možností, jak zajistit těmto vojínům pracovní uplatnění, bylo i propůjčování a pronájem tabákových prodejen a trafik. Dochází tedy k vyvlastňování trafik ve prospěch válečných slepců.

Tento trend trvá i na počátku 2. světové války, kdy například v roce 1940 je propůjčeno válečným a poválečným invalidům 429 tabákových prodejen a z tohoto počtu je celkem 77 pronajato slepcům (*Výroční zpráva o činnosti zemského úřadu pro péči o válečné poškozence v Zemi české*, 1939, s. 44, 45).

4.6 Masér

Masérství neboli masáže. „Samotný termín je řeckého původu (massó-hníst, mačkat), obdobná slova se objevují i v ostatních indoevropských jazycích“ (Flandera, 2005, s. 11). První písemné zmínky o tomto oboru spadají do období 2. poloviny 3. tisíciletí př. n. l. Objevují se v Mezopotámii, Číně a Egyptě. Postupně se obliba masáží rozšiřuje do starověkého Řecka a Říma, kde se dále rozvíjí, s příchodem středověku zájem o masérství upadá. O rozvoj novodobého moderního masérství se zasloužil švédský lékař Per Henrik Ling. V našich zemích se o rozvoj moderní masáže zasloužil ortoped Vítězslav Chlumský (1867-1943).

Jako povolání pro zrakově postižené osoby se masérství v Českých zemích začalo uplatňovat na počátku 20. století, kdy v roce 1911 byly zřízeny kurzy pro maséry v Klárově ústavu slepců.

Ovšem velký důraz na toto povolání byl kladen až v období po roce 1948, kdy našli zrakově postižení maséři uplatnění v lázeňství a zdravotnictví. Vzdělání v oboru dosahovali v rekvalifikačních několikaměsíčních kurzech. V roce 1975/76 bylo v ČSR evidováno již 130 absolventů masérů (Dvořáková, 1977). V 70. letech vznikla ve slovenské Levoči první masérská škola, která vzdělává nevidomé maséry dodnes.

V současné době je masérský obor velmi oblíbený, od r. 1991 se zrakově postižení maséři sdružují v cechu CZPM- zájmový profesní klub zrakově postižených. <www.cechzpmaseru.cz>¹¹

Středisko Dědina nabízí od roku 2009 rekvalifikační kurz pro obor nevidomý a slabozraký masér.

4.7 Zaměstnání v továrnách

Ve 20. letech 20. století, díky průmyslové revoluci a rozkvětu tovární výroby, postupně upadají tradiční lidová řemesla a s nimi i výuční obory slepecké. Hledali se proto nové možnosti uplatnění nevidomých v pracovním procesu. „Pro slepce se hodí zejména práce vyžadující výkonu stále se opakujícího, jako balení, počítání, skládání, plnění a též některé práce u strojů opatřených zvláštními zařízeními ochrannými proti možnému úrazu, jsou to zejména práce, při nichž se obráběcími stroji vrtají, vyrážejí, hoblují, soustružují a všelijak jinak ve velkém množství upravují různé kovové součástky“ (Michal, 1925. s. 7).

Již výše se zmiňuji o uplatnění slepců v továrnách Orion a v Českých Budějovicích (viz. kap. 2.2.2). Dále se slepci uplatňovali v Baťových závodech ve Zlíně, které patřily k největším zaměstnavatelům nevidomých v té době u nás. Dalšími zaměstnavateli jsou Továrna Českomoravská-Kolben-Daněk a.s., která „přijala šest nevidomých mužů na sestavování pojistek a svorek do telefonů.

¹¹ 20. 5. 2012

Brzy se ukázalo, že po zpracování někteří předčili o 40% výkon svých kolegů bez postižení“ (Mužáková, 2004, s. 74).

V současné době je situace pro zaměstnávání osob se zrakovým postižením v tovární výrobě velmi špatná. Ve většině případů v tomto oboru nenacházejí uplatnění.

5 NEVIDOMÍ A ZAMĚSTNÁNÍ V LETECH 1948 - 1989

Se změnou politického režimu přichází také změna vnímání zrakově postižených osob. Cílem sociální politiky zrakově postižených osob bylo především:

1. Přispět k tomu, aby se i občané se zrakovým postižením mohli uplatnit v životě společnosti,

2. využít zbývající pracovní schopnosti a uplatnit se tak v ekonomickém procesu

(Čálek, 1985, s. 5).

Funkcionáři slepeckých spolků měli v roce 1941 nápad o sloučení slepeckých spolků¹² v jednotný celek. Důvodem bylo velké množství různých slepeckých organizací.

K tomuto kroku ovšem nedošlo až do okamžiku, kdy vzniká „tzv. Akční výbor Národní fronty. Jeho předsedou byl Jan Drtina. Tento výbor přesvědčil vedení slepeckých spolků, že jejich sloučením se upevní jejich vyjednávací pozice a že jako jednotná organizace získají více podpory ve svém vyjednávání. Výsledkem bylo ustanovení Ústřední jednoty invalidů (Smýkal, 2000). Tato organizace slučovala všechny handicapované osoby v ČSR. Vedení slepeckých spolků přistoupilo na tento vládní krok s nadějí, že dělají vše pro práva a pomoc nevidomých, ovšem spolek byl veden podle ideologie komunistické strany.

¹² Svaz české péče o slepé, měl být pokusem o sjednocení slepecké péče v Čechách. V roce 1941 jsou sice schváleny jeho stanovy, ale vzhledem k politickým okolnostem nastávající doby se tento počín nikdy neuskutečnil.

Realita byla však jiná. Veškeré slepecké dílny byly včleněny do invalidního družstva Drutěva, které bylo řízeno v duchu socialismu.¹³ Družstvo Drutěva mělo několik poboček, tou největší byla Drutěva Praha, která byla založena v roce 1950 jako první družstvo, které zaměstnávalo handicapované osoby. Samotné družstvo si své pracovníky vzdělávalo a vychovávalo. Drutěva se zaměřovala na kartáčnickou výrobu, kartonáž a šití. Dodnes zaměstnává více než 50 % handicapovaných občanů.

V 50. letech začala vznikat další družstva, která zaměstnávala nevidomé osoby. Byl to například podnik Karko v Ústí nad Labem, založený v roce 1953 v podobě slepeckých dílen. Zaměřoval se kartáčnictví a košíkářství, respektive na zpracování korkových, slaměných, proutěných a dřevěných výrobků. Stejně jako Drutěva, i Karko funguje dodnes na podporu handicapovaných občanů.

V roce 1957 vzniká družstvo Styl Plzeň, které se zabývalo výrobou knihařských, textilních a kancelářských produktů, dále kartonáží a těsnění pro stroje. Nevidomé osoby se zde uplatňovali především na ručním lisu a při kompletaci těsnění.

Až v 70. letech. 20. století byl Svazem invalidů založen výrobní podnik Meta, který měl své pobočky po celé republice s ústředím v Brně. Zabýval se montážními pracemi. Jeho pracovní činnost byla rozdělena na dílenskou práci a domácí práci, kdy samo družstvo rozváželo materiál a zpět sváželo již hotové výrobky. Vyráběl pomůcky pro osoby se zrakovým postižením a dále se podílel na dalším vývoji pomůcek nových (Dvořáková, 1977). Byla zde také oprava a ladění hudebních nástrojů.

V roce 1952 se k Ústřední jednotě invalidů připojuje spolek Družina válečných poškozců a vzniká tak zcela nová organizace Svaz československých invalidů. Vznikla jednotná organizace všech invalidů, která sdružovala postižené do čtyř skupin - sluchové, zrakové, vnitřní a tělesné vady. V té době až do let šedesátých nemůžeme hovořit o nějaké podpůrné činnosti pro nevidomé. Tato doba byla velmi nelehkým obdobím, Svaz fungoval především jako spolek pro

¹³ Socialismu- z lat. družný, společenský. V období komunistického režimu znamenal především upřednostňování kolektivu nad jedincem a společné pojetí práce.

ideologickou činnost. Až v uvolněných 60. letech se opět daří prosadit některé výhody pro nevidomé, jako jsou invalidní důchody, průkazky ZTP¹⁴, osvobození od daně, příspěvky na pomůcky pro nevidomé a další druhy slev (Smykal, 2000).

V té době vznikají nové pracovní obory, které má pod svou správou ministerstvo práce a sociálních věcí.

- Čalouník-zpracování dřeva se zaměřením na čalounění nábytku -obor byl velmi rozšířeným, někteří čalouníci nacházejí uplatnění například v automobilových závodech Škoda Mladá Boleslav jako čalouníci při výrobě sedadel do automobilů,
- Masér (viz. kapitola 4.6),
- Spojový manipulát (telefonista),
- Strojní mechanik-slabožrací,
- Polygrafická výroba-slabožrací,
- Kartonáž,
- Hudební vzdělání-uplatnění nacházejí jako učitelé hudby v Lidových školách umění,
- Administrativa- především psaní na kancelářském stroji nebo přepisování podle diktátu. V roce 1968 vznikají experimentální třídy pro nevidomé pracovníky v administrativě.

V roce 1969 se Svaz československých invalidů rozděluje na čtyři autonomní svazy a vzniká tak Federace invalidů v ČSSR, která měla snahu o zlepšení podmínek pro zrakově postižené. Téhož roku je ustaven Český svaz nevidomých (později Český svaz nevidomých a slabožrakých), který byl podřízený Federaci invalidů, v čele s J. Drtinou. Hlavní úkoly svazu byly především poradenská činnost, opatřování kompenzačních pomůcek, půjčky, právní pomoc, společenská integrace, pracovní rehabilitační péče (Dvořáková, 1977). Dvořáková (1977, s. 52) dále píše. „Dovršením pracovní rehabilitační péče je zapojení postiženého do pracovního procesu.“

¹⁴ Zvlášť těžce postižení-průkazky zajišťující osobám se zrakovým postižením mimořádné výhody.

Federace invalidů však v roce 1974 končí a vzniká nový Svaz invalidů, který je správním orgánem pro nově vzniklou Ústřední radu zrakově postižených. V letech 1975/76 bylo ve Svazu invalidů sdruženo 9 198 osob se zrakovým postižením (Dvořáková, 1977). Až do roku 1990 zůstávají tyto svazy neměnné. Poté se v roce 1990 vyčleňuje Společnost nevidomých a slabozrakých v ČR.

6 REZIMÉ

Pracovní uplatnění a zaměstnání osob se zrakovým postižením se měnilo v souvislosti se společenským, technickým, průmyslovým a vědeckým pokrokem. Tak, jak se v průběhu století vyvíjelo smýšlení společnosti o nevidomých a o jejich sociální roli, měnila se i jejich pozice na trhu práce. Zpočátku se mnozí vědci a učitelé domnívali, že slepec je schopen vykonávat pouze jednoduché monotónní práce zaměřené na ruční výrobu (kartáčnictví, košíkářství), proto je ústavní výuka zaměřena především na tyto řemesla, postupně se však jejich náplň práce více rozšiřuje, je zavedena hra na hudební nástroje, zpěv a obor ladění pian.

I přes vyučení a zkušenosti, které nevidomí v ústavech dostávali, je uplatnění v samostatné práci a v životě nízké. Mnoho chovanců se vrací zpět do rodných obcí a domovů, nebo pokud si nezajistí či nenajdou zaměstnání, vracejí se zpět do ústavů. Zcela obvyklé bylo, že chovanci, kteří se vrátili do své domoviny po ukončení vzdělání, se mnohdy museli živit dvěma řemesly, protože nebylo možné se uživit pouze jedním. V nejhorším případě se „živí“ žebrotou. Jsou známé i případy, kdy se nevidomí rozhodnou dobrovolně odejít ze života a spáchají sebevraždu. Jen malé množství nevidomých se zcela osamostatnilo a bylo schopno si vydělávat na vlastní živobytí.

Po válečných událostech v první polovině 20. století nastala otázka, jak zaměstnat slepce, kteří se vrátili z bitevních polí, tedy válečné slepce. V té době zažívá vzestup uplatnění nevidomých v živnosti trafik a tabákových prodejen a začínají se zakládat svépomocné spolky orientované právě na válečné slepce. Později se po vzoru ze zahraničí začínají slepci uplatňovat v tovární výrobě. Moderní technika má však i své stinné stránky, těmi jsou především vytlačování

tradičních slepeckých řemesel. Oproti tomu se ovšem v ústavách začínají vyučovat i další nová řemesla jako je masérství, telefonista a psaní na mechanickém psacím stroji.

Po roce 1948 až do revoluce v roce 1989 je v pracovním uplatnění slepců používán termín „pracovní rehabilitační péče“. Osoby se zrakovým postižením jsou systematicky vzdělávány a zapojovány do pracovního procesu v různých odvětvích. Vzniká jednotný svaz pro osoby se zdravotním postižením, který je však organizován v duchu komunistické ideologie. Ti, kteří nejsou schopni se na trhu práce uplatnit, jsou většinou začleněni do systému ústavné péče.

Uplatnění pro slepce je a vždy bude podstatně ulehčeno, pokud mají podporu rodiny, domovské obce nebo sousedů.

7 ZÁVĚR

Je velmi složité si v dnešní moderní době představit, v jak těžké životní situaci se osoby se zrakovým postižením nacházeli. Přece i člověk, který je nevidomý, má chuť a touhu poznávat svět, být v něm něčím společnosti prospěšný nebo se zapojit do pracovního procesu.

Ovšem i přes mnoho obtíží se nevidomí dokázali se svým znevýhodněním vypořádat a mnozí z nich dokázali i více. Podařilo se jim uplatnit ve světě, kde „vládla“ společnost osob vidomých a v některých případech se těmito vidomým osobám nejen vyrovnali, ale byli dokonce i lepší. Vzpomeňme například na slavné chovance ústavů, jako například hudební skladatel Jaroslav Ježek (1906 - 1945), Antonín Růžička či Karel Emanule Macan. Tito i mnozí další dokázali, že postižení zraku, jakkoliv náročná je to situace, dokáže člověka i posílit.

Všechny životní útrapy se nevidomým snažily ústavy a spolky podstatně ulehčit, ne vždy bylo jejich vedení správné, ale vždy je vedla touha pomoci a ulehčit osobám se zrakovým postižením jejich úděl. Byl to začátek, důležitý krok. Kde by se nacházela péče o osoby s postižením nebýt několika odvážných mecenášů, filantropů, lékařů a zakladatelů, kteří dokázali najít odvahu a udělat ten první krok, jaký udělala například rodina Klárů, Karel Emanuel Macan, Jan Deyl,

a mnoho dalších? Tito lidé nám dali příležitost pochopit, že i osoby se zrakovým postižením jsou schopni uplatnit se v životě a být prospěšní, být zaměstnaní.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

31. *Výroční zpráva Deylova ústavu pro slepé aneb Zemského spolku pro výchovu a opatrování slepých v Čechách za rok 1946.* Praha: Deylův ústav pro slepé, 1939

100 roků Klárova ústavu slepců v Praze, Ústav pro zaopatřování a zaměstnávání dospělých slepců v Praze vlastním nákladem, Praha, 1932

ARCHIV HL. MĚSTA PRAHY

BOHUSLAV, F.: *Literární náhražka*, vlastním nákladem Františka Bohuslava, Praha, 1917

CINGER, F. a kol.: *Karel Emanule Macan*, Knihovna a tiskárna pro nevidomé, Praha, 2008, ISBN 978-80-7061-672-7

ČÁLEK, O.: *Pracovní uplatnění zrakově postižených osob*, Pedagogické nakladatelství, 1985

DIGRIN, L.: *Vývoj slepeckého tisku v našich zemích*, Tyfloinformační agentura radar, Praha, 1993

DVOŘÁKOVÁ, Anna: *Pracovně rehabilitační péče o nevidomé a občany s těžkými vadami zraku*. Praha: Min. práce a sociálních věcí ČSR, 1977

FLANDERA, S.: *Klasické masáže*, nakladatelství Poznání, Olomouc, 2005, ISBN 80-86606-36-8

HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*, Brno: Paido, 2007, ISBN 978-80-7315-159-1

JIRMAN, Jiří a ZÁHOŘ, Alexej. *Oční lékařství*. 2. vyd. V Praze: Lékařské knihkupectví a nakladatelství Mladé generace lékařů, 1947

JÍLEK, Z.: *O klavíru*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1967, ISBN 80-85883-17-1

KUCHYNKA, Pavel. *Oční lékařství*, Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1163-8

HARNA, Josef a Rudolf FIŠER. *Dějiny českých zemí II*, Praha: Fortuna, 1998, ISBN 80-7168-522-4

KURZ, J., NEUBERT, F. K.: *Deylův první český ústav pro nevidomé*, Ústřední výbor svazu invalidů, Praha, 1985

MICHAL, Vladimír, ed. *Statistický přehled poměrů civilních slepců, bydlících ve Velké Praze r. 1924*. V Praze: Čsl. Ústřední péče o slepé, 1925

MUŽÁKOVÁ, Monika: *Aspekty integrace lidí se zrakovým postižením v zrcadle historie spolkové činnosti: rigorózní práce: Praha, 2004*, Praha: SONS ČR, 2006, ISBN 80-902025-7-8

PROUZOVÁ-KVĚTOŇOVÁ, R.: *Význam jinakosti pro speciálně pedagogické myšlení*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011

Pro naše slepce!: pokus o řešení otázky slepců v král. Českém. Praha: Zemský spolek pro výchovu a opatrování slepých v království Českém, 1909

ROZSÍVAL, Pavel. *Oční lékařství*, Praha: Galén, 2006, ISBN 80-7262-404-0

ŘEHÁK, Jiří a Svatopluk ŘEHÁK. *Historie očního lékařství v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Praha: Česká lékařská společnost J.E. Purkyně, 2002

SEKÁČ, Š. Š.: *Ústav pro zaopatřování a zaměstnávání dospělých slepců v Čechách ve svém vývinu a nynějším stavu*, Praha, Ústav slepců, 1863

SCHWARZ, Jan. *O vychovávání, vzdělávání a podporování slepcův*. Ivančice: Josef Vávra, 1903

SMÝKAL, J.: *Tyflopedické kalendárium*, Česká unie nevidomých a slabozrakých, Brno, 1995

SMÝKAL, J.: *Hudební tradice školy pro nevidomé a slabozraké v Brně*, Slepcké muzeum v Brně, Brno, 1996

SMÝKAL, J.: *Pohled do dějin slepeckých spolků*, Brno, 2000

SOLAROVÁ, S., ŠARBACH, Z.: *Dějiny nejstarší školy pro nevidomé v Čechách*, Společnost nevidomých a slabozrakých v ČR, Radar, 1992

SOVÁK, Miloš. *Nárys speciální pedagogiky*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986

SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*, Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1733-3

TECHNICKÉ MUZEUM BRNO

Válečný slepec. Praha: Družina oslepených vojínů, 1919-1932

ZEMAN, J.: *Svět nevidomých*. Praha: Dědictví Komenského, 1930

9 SEZNAM POUŽITÝCH ODKAZŮ

<http://www.sedesestry.cz/historie/od-zalozeni-do-roku-1950/>, 2. 5.2012

<http://www.dominikanky.cz/>, 2. 5. 2012

<http://www.kartacnictvi.cz/>, 20. 5.2012

http://www.volny.cz/jardapokorny/spol_slep.html, 23. 5.2012

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Socialismus>, 30. 5.2012

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tanti%C3%A9ma>, 30. 5.2012

<http://www.drutevapraha.cz/>, 20. 5.2012

<http://www.karkoul.cz/info%20o%20druzstvu.html>, 20. 5. 2012

<http://www.styl-plzen.cz/>, 20. 5. 2012

[http://cs.wikipedia.org/wiki/META_\(podnik\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/META_(podnik)), 20. 5. 2012

<http://oftalmologie.com/index.php?action=obecneinfo>, 24. 5.2012

<http://www.dedina.cz/barva/rekva/maser.html>, 16.6.2012

10 SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA 1. Klárův ústav slepců, budova v roce 1848

PŘÍLOHA 2. Inzerát vydaný Klárovým ústavem

PŘÍLOHA 3. Kartáčnické vybavení a zboží, přelom 19. a 20. století

PŘÍLOHA 4. Vybavení pro košíkářské řemeslo, přelom 19 a 20. století

PŘÍLOHA 5. Vybavení pro ladění pian, přelom 19. a 20. století

